

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 09.12.20

Manifest

Fra latin for “erklæring” (beslektet med ordet “manifestasjon”, brukt om bl.a. offentlige ytringer). En tekst som fungerer som et program for en kunstnerisk retning, eventuelt en ideologisk/politisk bevegelse. Det er en slags program-erklæring om hvilke intensjoner og prinsipper som ligger til grunn for noe. Teksten eller proklamasjonen handler om intensjoner, ønsker og prinsipper. Å lage et manifest var et vanlig, felles skriveprosjekt innen avantgardegrupper.

Et manifest er (i motsetning til f.eks. en pamflett) oftest skrevet av en gruppe, et kollektiv som har felles ideer, holdninger og planer (Denis 2000 s. 93). Forfatterne av et manifest markerer sin tydelige opposisjon til det som har gått forut, og de understreker sitt samhold og viljen til å gjennomføre sine planer (Denis 2000 s. 93-94). Noen manifeste vil revolusjonere hele kunstfeltet og innføre “et nytt kunstnerisk regime” (Bourdieu 1992 s. 180). Kravet til innholdet i teksten er “Nowness and Newness” (Caws 2001 s. xix).

“Stripped to its most basic definition, the artistic manifesto is simply a statement of artistic principles; even less precisely, it is a statement of principles by an artist. Aside from that, what defines a manifesto is something scarcely tangible; a sense of its own occasion, perhaps. As a working definition, I propose that the artistic manifesto is a pamphlet-length, polemical, public declaration, which may be issued by an individual or by a group, usually on the subject of the present or future state of art. Some of its many and often hybrid forms include: editorials or whole magazines, essays, poems, songs, lectures, court testimony, pamphlets, posters, plays, exhibition catalogues, aphorisms, epigrams, epitaphs, dialogues, circular letters, prose fiction, interviews, installation art, and autobiography.” (Julian Hanna i <http://theses.gla.ac.uk/4521/1/2005HannaPhD.pdf>; lesedato 03.12.15)

Innen avantgarden på 1900-tallet ble manifeste brukt både til presentasjoner av egne kunstneriske agendaer og til å forklare (på en “performativ” måte) sammenhenger mellom kunst og politikk (Neuhaus og Holzner 2007 s. 113). Det performative ved et manifest er tydelig når teksten skal “utslette” noe gammelt og grunnlegge noe nytt (Neuhaus og Holzner 2007 s. 125).

Dets overbevisningskraft “depends on its power of declamation and persuasion.” (Caws 2001 s. xix) “Generally posing some “we,” explicit or implicit, against some

other “they,” with the terms constructed in a deliberate dichotomy, the manifesto can be set up like a battlefield. It can start out as a credo, but then it wants to make a persuasive move from the “I believe” of the speaker toward the “you” of the listener or reader, who should be sufficiently convinced to join in.” (Caws 2001 s. xx)

“The manifesto moment positions itself between what has been done and what will be done, between the accomplished and the potential, in a radical and energizing division. [...] It does not defend the status quo but states its own agenda in its collective concern.” (Caws 2001 s. xxi) “A manifesto is generally, by mode and form, an exhortation to a whole way of thinking and being rather than a simple command or a definition.” (Caws 2001 s. xxvii)

Undersjangrer: politisk manifest, teknologisk manifest, kunstnerisk manifest, humanistisk manifest m.m., med undersjangrer under disse igjen: feministisk manifest og valgmanifest (undersjangrer av politisk manifest), litterært manifest (undersjanger av kunstnerisk manifest), cybermanifest osv.

“Stripped to its bare bones, clean as a whistle and as piercing, the manifesto is immodest and forceful, exuberant and vivid, attention-grabbing. Immediate and urgent, it never mumbles, is always in overdose and overdrive.” (Caws 2001 s. xxi) Manifester er ofte besvergende i språkstilen, med en proklamerende retorikk. De inneholder ofte spissformuleringer, utrop, imperativer, i det hele tatt “verbal voldsomhet” (Denis 2000 s. 91). Det er ikke uvanlig at hovedpoengene i et manifest er stilt opp som nummererte teser, punktlister og lignende. De provoserer ofte den målgruppen de retter seg til. Generelt er manifeste preget av skråsikkerhet og en høy temperatur. Tekstene skaper samhold innad og fiender utad.

“*What it announces is itself.* At its height, it is the deictic genre par excellence: LOOK! it says. NOW! HERE! [...] often noisy in its appearance, like a typographical alarm or an implicit rebel yell. It calls for capital letters, loves bigness, demands attention. [...] manifestos is the model of the shout. [...] The manifesto is an act of *démesure*, going past what is thought of as proper, sane, and literary. Its outreach demands an extravagant self-assurance. At its peak of performance, its form creates its meaning.” (Caws 2001 s. xx)

“Mary Ann Caws har hevdet at manifeste ofte ikke annonserer annet enn seg selv: “At its height, it is the deictic genre par excellence: LOOK! It says. NOW! HERE!” (2001: xx). Som selvrefererende utsigelser henviser de til ytringens tid, “the manifesto moment”, et nå som også er et historisk nå. Med Janet Lyons redegjørelse for det hun kaller “manifesto time”, vil jeg fremheve at slike “nå” har en indre kompleksitet: “Manifestoes typically recalibrate dominant accounts of history in order to foreground a marginalized group’s unacknowledged history of struggle and to stage the present moment, the urgent “now”, as the inevitable, necessary moment of action – the moment that marks the commencement of the

group's radically new, selfdetermining future.” (2007: 148)” (Ellef Prestsæter i <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/25858/EllefPrestsaxter.pdf>; lesedato 15.10.15)

Den franske forfatteren Octave Mirbeau skrev om forfatterkolleger på 1890-tallet at de “får meg til å le med sine aviser og tidsskrifter, sine manifeste og programmer. Det høres ut som om de vil revolusjonere alt.” (oversatt og sitert fra <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/>; lesedato 31.08.15) “At its most endearing, a manifesto has a madness about it. It is peculiar and angry, quirky, or downright crazed. Always opposed to something, particular or general, it has not only to be striking but to stand up straight.” (Caws 2001 s. xix) “The present tense suits the manifesto, as does the rapid enumeration of elements in a list or bullet form, as in “Manifesto I of De Stijl” [...] or “The Initiative Individual Artist in the Creativity of the Collective” of Vladimir Tatlin” (Caws 2001 s. xxvi).

Et valgmanifest fungerer som et politisk program for bestemte situasjoner og saker, f.eks. når en partikoalisjon planlegger å danne regjering sammen og trenger folkets støtte i valg. De svenske sosialdemokratenes leder Mona Sahlin fikk i 2009 “det manöverutrymme hon eftersträvat inför förhandlingarna med V og MP om ett gemensamt valmanifest” (*Dagens Nyheter* 1. november 2009 s. 7). “Det er vår, og ny sesong for fylkesårsmøter i Arbeiderpartiet. Manifeste utarbeides! [...] Det er sendt inn mange forslag fra kommunepartiene, og tre større manifeste skal vedtas. [...] Dette er et landbrukspolitisk manifest, et helsepolitisk manifest og et kompetansepolitisk manifest.” (Arbeiderparti-politiker Solveig Rindhølen intervjuet i *Morgenbladet* 12.–18. mars 2010 s. 7)

Den tyske teologen Thomas Müntzer skrev et teologisk-revolusjonært verk kalt *Prager Manifest* (1521) (Cavallo og Chartier 2001 s. 277).

Et russisk “anti-alkohol-manifest” i form av en film med tittelen *Drukkenskapen og dens følger* ble vist på russiske kinoer i 1913 (Boden og Müller 2009 s. 222).

Noen manifeste virker så provoserende at andre skriver antimanifeste.

Andre eksempler på manifeste:

Maurycy Mochnacki: *Romantikkens manifest* (1830) – skrevet av en polsk forfatter, sterkt påvirket av den tyske filosofen Schelling (Dietzsch 1978 s. 107)

Theodor Echtermeyer og Arnold Ruge: *Manifest mot romantikken* (1839)

Adolf Loos: *Ornament og forbrytelse* (1908) – et østerriksk arkitekturmanifest

Mina Loy: *Feministisk manifest* (1914)

Hugo Ball: *Dada-manifest* (1916)

Romain Rolland: *Deklarasjon om åndens uavhengighet* (1919) – undertegnet av blant andre Albert Einstein og Bertrand Russell

Oswald de Andrade: *Kannibal-manifestet* (1928) – en brasiliansk dikter skriver om fordelene ved Brasils “kannibalisme” overfor andre kulturer

Öyvind Fahlström: *Håtilla ragulpr på fåtskliaben: Manifest för konkret poesi* (1953)

Glauber Rocha: *Hungerens estetikk* (1965) – et politisk filmmanifest fra Brasil

Robert Venturi: *Complexity and Contradiction in Architecture* (1966)

Donna Haraway: *Et manifest for kyborger* (1985)

Laurent Dispot: *Arkaisk manifest: For en moral i moderniteten* (1986)

Kathleen Hanna et al.: *Riot Grrrrl Manifesto* (1990)

Lars von Trier et al.: *Dogme95* (1995)

Theodore Kaczynski: *Industrial Society and Its Future* (1995) – Kaczynski er bedre kjent som “the Unabomber”, og hans manifest ble trykt i mange amerikanske aviser etter at han forlangte publisering for å slutte med sine dødelige angrep

Kenneth McKenzie Wark: *A hacker manifesto* (2001)

Arne Svingen, Reidar Kjelsen og Sverre Henmo: *Barnebokmanifestet* (2003) – med utsagn som “Vi skal aldri gi opp gutta som lesere” og “Verden er ikke alltid et vakkert sted, heller ikke i barnelitteraturen”

Helsepolitisk manifest fra Norsk Psykiatrisk forening ved 100-års jubileet (2007)

IFLAs flerkulturelle bibliotekmanifest: Det flerkulturelle biblioteket – en innfallsport til et kulturelt mangfoldig samfunn i dialog (på norsk 2009) – IFLA står for “International Federation of Library Associations”

Jaron Lanier: *You are not a gadget: A manifesto* (2010)

Tim Carmody: *A Bookfuturist Manifesto* (2010)

“De fems manifest” (“Le Manifeste des Cinq”) ble publisert i avisen *Le Figaro* i 1887, og var direkte rettet (som et åpent brev) til den naturalistiske forfatteren Émile Zola (Joseph Jurt i Charpentier 2006 s. 212). Da hadde Zola nettopp utgitt

romanen *Jorden*, og de fem var forfattere som syntes den var skrekkelig dårlig. Som alternativ satte de opp “den ytterste respekt for kunst”. En naturalistisk novellesamling, *Kveldene i Médan* (1880), med tekster av Zola, Huysmans, Maupassant, Céard m.fl., ble oppfattet som et manifest for naturalismen (Dousteyssier-Khoze 2000 s. 14).

“Dadaists are ‘painters of the word’. They have more declarations than poems and pictures.” (Roman Jakobson sitert fra Kuenzli 2006 s. 264) Dadaisten Tristan Tzara skrev i *Dada-manifest 1918*: “I am writing a manifesto and there’s nothing I want, and yet I’m saying certain things, and in principle I am against manifestos, as I am against principles (quantifying measures of the moral value of every phrase – too easy; approximation was invented by the impressionists). I’m writing this manifesto to show that you can perform contrary actions at the same time, in one single, fresh breath; I am against action; as for continual contradiction, and affirmation too, I am neither for them nor against them, and I won’t explain myself because I hate common sense.” (sitert fra Kuenzli 2006 s. 197) Tzara erklærte seg altså som prinsipiell motstander av manifeste og også av prinsipper.

“As for stating the actual rules of manifesto writing, Tristan Tzara’s ‘Dada Manifesto’ of 1918 is the most detailed, if not the most reliable, example. Tzara’s manifesto is full of bold, memorable statements, many of which relate to manifesto writing in general. It begins: ‘To proclaim a manifesto you have to want: A.B.C., thunder against 1,2,3, lose your patience and sharpen your wings to conquer’. One of the key elements, for movement and manifesto alike, is ‘novelty’, which is considered cynically and approvingly by Tzara in turn. Good literature, and an effective manifesto, should fulfil one or all of the following specifications: “Each page ought to explode, either from deep and weighty seriousness, a whirlwind, dizziness, the new, or the eternal, from its crushing humour, the enthusiasm of its principles or its typographical appearance.” Except that none of these statements can be taken at face value, for as Tzara states: “I am writing this manifesto to show that you can do contrary actions together ... I am against action; for continual contradiction, for affirmation also, I am neither for nor against and I don’t explain because I hate common sense.” Fearlessness is the one attribute that rises above the din of these contradictions. ‘We have discarded the sniveling tendency in ourselves We must have strong, upright works, precise’ – ‘violence and precision’, in other words, as Marinetti once defined the manifesto.” (Julian Hanna i <http://theses.gla.ac.uk/4521/1/2005HannaPhD.pdf>; lesedato 07.12.15)

Et dadaistisk manifest som tyskeren Hugo Ball skrev under på, avsluttes med disse ordene: “Å være imot dette manifestet innebærer å være dadaist!” (sitert fra Köhnen 2001 s. 188)

Det er vanlig med symbolsk aggresjon og verbale volds-gester (Neuhaus og Holzner 2007 s. 113). Den italienske futuristen Filippo Tommaso Marinetti var en av de første som brukte slik verbal vold og gikk inn for å provosere. Kort tid etter

at han hadde publisert sitt første manifest i *Le Figaro* 20. februar 1909, skrev han til en belgisk forfatter som planla å skrive et programmatisk skrift om kunst: “Det som er vesentlig i et manifest, er den nøye utmålte anklage og den nøye utmålte utskjelling.” (sisert fra Neuhaus og Holzner 2007 s. 114) Marinetti hadde god råd og kjøpte hele førstesida av *Figaro* til det første manifestet (Neuhaus og Holzner 2007 s. 118).

Manifester fra kunstneriske avantgarde-bevegelser skulle bidra til å etablere en ny, mer “autentisk” livsform (Neuhaus og Holzner 2007 s. 113). Dette gjelder f.eks. manifesten innen futurismen, dadaismen og surrealismen.

Surrealismen som kunstnerisk gruppering i Paris trengte “an external other for self-definition – especially a movement that invested its methods with political as well as aesthetic ambitions, and that was held together by a shared sense of radical possibilities” (Kochhar-Lindgren, Schneiderman og Denlinger 2009 s. 92).

Første nummer av det fransk-språklige tidsskriftet *Legitimt forsvar* ble utgitt i Paris i 1932. Utgiverne og tekstforfatterne var studenter fra øya Martinique i Karibia. Til forfattergruppa hørte René Ménil, Thélus Léro, Etienne Léro, Jules-Marcel Monnerot, Auguste Thésée, Michel Pilotin, Maurice-Sabas Quitman og Pierre Yoyotte. Kunngjøringen på de første sidene av første utgave av tidsskriftet minner sterkt om et manifest (Kesteloot 2001 s. 17). Mye innen den vestlige sivilisasjon blir avvist, men dikterne hevder at de er inspirert av Marx, Freud, Rimbaud og Breton. Det ble aldri utgitt noe nummer 2 av tidsskriftet. Studentenes slektninger i Karibia ble sterkt provosert av tidsskriftet, men dette ble av studentene tatt som bevis for at de hadde rett (Kesteloot 2001 s. 18).

Einar Øklands artikkel “Frå generasjonsskiftet i Noreg” i tidsskriftet *Profil* i 1967 (nr. 3) har blitt oppfattet som et program eller manifest for forfatterne i Profil-forfatterkretsen (Granhaug 2004 s. 18). Her blir den borgerlige kulturen oppfattet som “ein skrothaug” som kreative forfattere kan forsyne seg med, klippe istykker og “leke” med, og det blir oppfordret til sjangerblanding og -eksperimentering.

Den amerikanske feministen Valerie Solanas ga i 1967 ut manifestet *SCUM*, et akronym for “Society for Cutting Up Men”. Boka består av korte tekster og fragmenter (med noen punktlistor) der Solanas raser mot patriarkatet, den vestlige machokulturen, menn, “fisefine frøkner” (Solanas 2009 s. 79), kunst, sex og “penge-arbeid-systemet” (2009 s. 72; dvs, kapitalismen). Den ytterste påstanden er at menn må utryddes fordi de er i ferd med å ødelegge verden. Denne ødeleggelsen skyldes menns biologi (kromosoner), og kan ikke forandres eller justeres. Menn er og blir emosjonelle krøplinger sammenlignet med kvinnene og deres kjærlighetsevne: “Mannen er fullstendig fysisk og udugelig i mentale forhold; så selv om han er i stand til å forstå og bruke kunnskaper og ideer, klarer han ikke å forholde seg til ideene, til å begripe dem emosjonelt.” (Solanas 2009 s. 43) Alle menn er av både biologiske og kulturelle årsaker potensielle voldtektmenn.

Solanas vil derfor ta ondet ved roten: Mennene må utslettes. Manifestet fungerer utopisk, det peker mot et samfunn der menn ikke lenger undertrykker kvinner og ødelegger kulturen. Og dermed vil kvinnene bli trygge, stolte, selvsikre, frekke, egoistiske, uavhengige, stolte, spenningssøkende, frie, arrogante og antakelig i stand til å reproducere seg.

Mot slutten av sitt liv sa Solanas i et intervju at *SCUMs* oppfordring til vold ikke var ment bokstavelig (hun mente at mennene ville utslette seg selv). I et intervju i bladet *Village Voice* i 1977 tok hun til orde for å forstå manifestet som en slags litterær satire. Kanskje var teksten snarere et (svært provoserende) kunstnerisk prosjekt enn fullstendig alvor? Manifestet kan oppfattes som en kritikk av mannssamfunnets undertrykkelsesmekanismer uttrykt ved hjelp av aggressiv retorikk og svart humor. Lesingen av den svenske forfatteren Sara Stridsbergs prisbelønte faksjons-roman *Drömfakulteten: Tillägg till sexualteorin* (2006), som handler om Solanas' liv, kan føre til ambivalent syn på hva Solanas kan ha ment. I romanen forklares bokstavene SCUM et sted som "Society for Cutting Up Myself".

Den amerikanske dikteren Gertrude Stein skrev et slags anti-manifest, mot futurismen og dens italienske leder Marinetti. Stein kalte teksten *Marry Nettie* (1915). Sju unge svenske forfattere publiserte i 2009 et felles *Manifest for et nytt litterært tiår*, der det blant annet stod: "Skjønnlitteratur er en helt annen uttryksform enn selvbiografien. Vi lover aldri å publisere våre egne eller andres dagbøker." "De skal *ikke* stenge seg inne i tidsskriftsredaksjoner eller skriveskoler. Et motmanifest, med fire ganger så mange underskrivere, er allerede publisert" (*Morgenbladet* 28. august–3. september 2009 s. 30).

Et manifest var tradisjonelt "a document of an ideology, crafted to convince and convert. The stance taken may be institutional or individual and independent. The *Communist Manifesto* of Friedrich Engels and Karl Marx in 1848 is the original model, of immense influence and historical importance for later aesthetic proclamations and political statements." (Caws 2001 s. xix) "[M]anifestsjangerens to grunntekster: Marinettis første futuristiske manifest (1909) og Marx' kommunistiske manifest (1848). Vi tenker ofte at de to representerer distinkte former for manifest, et politisk manifest på den ene siden, og et litterært eller kunstnerisk manifest på den andre [...] manifest har vært den foretrukne sjangeren for å erklære seg avantgardist, futurist o.l. [...] Manifest kan sies å ha en pragmatisk orientering. Peter Bürger har treffende bemerket at manifestet i en viss forstand befinner seg "mellom ren litteratur og handling" (1971: 57)." (Ellef Prestsæter i <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/25858/EllefPrestsæter.pdf>; lesedato 15.10.15)

"Poetiske manifest vil ikke nødvendigvis hamre opp den eneste riktige måten å dikte på, men forsøker like gjerne å bryte nytt land i krysningspunktet mellom litteratur og samfunn. Slik litteraturprofessor Martin Puchner ser det, ble manifestet som sjanger innstiftet av Marx og Engels' *Det kommunistiske manifest*. Det fikk

mange etterfølgere, politiske så vel som poetiske og kunstneriske. Puchner hevder at politikken og kunsten hadde skilt lag tidlig på 1900-tallet, men at det senere har vært gjort mange forsøk på å knytte dem sammen igjen. Et av de første forsøkene på å sammenføre det politiske manifestet og det kunstneriske manifestet finner han i Lev Trotskij, Diego Rivera og André Bretons *For en uavhengig revolusjonær kunst* fra 1938. Om “poetikk” høres datert ut, er “manifest” friskere og mer moderne. Men mange av vår tids diktere vil ha problemer med både poetikk-sjangeren og manifestsjangeren. De kvier seg for overhodet å bruke metaspråk om sin diktning. Som det het i nykritikkens tidsalder: *A poem should not mean, but be.* Dikt er uparafraiserbare – fortellinger kan gjengis med andre ord, poesi *er sine ord.*” (Espen Grønlie i *Le Monde diplomatique* 3. mars 2016 s. 34)

Eksemplarer av det futuristiske manifestet *Mot det passeistiske Venezia* ble 8. juli 1908 kastet ut fra San Marco-kirketårnet (Neuhaus og Holzner 2007 s. 119). “Marinetti, the movement’s commander in chief, together with a group of Futurist painters, placed themselves in a strategic position on the Clock Tower overlooking the Piazza San Marco, armed with eighty thousand copies of their manifesto *Contro Venezia Passatista*. These they hurled at a crowd of astonished Venetians who had just alighted from the ferry from the Lido and were crossing the square on their way home to supper. The manifesto accused Venice, among other things, of being a “jeweled hip-bath for cosmopolitan courtesans” and “a great sewer of traditionalism.” “Let us fill the stinking little canals with the rubble of the tottering infected old palaces. Let us burn the gondolas, rocking chairs for idiots, and raise to the sky the majestic geometry of metal bridges and smoke-crowned factories, abolishing the sagging curves of ancient buildings.” Timing was all-important, and Marinetti’s sense of timing was one of his greatest assets. One Sunday in that same year, as the faithful were leaving the Basilica after mass, trumpets blared from the summit of the Campanile, and there was Marinetti, megaphone in hand, to deliver a torrent of anti-Venetian and anticlerical abuse. His lecture at the Teatro La Fenice on August 1 caused a splendid scandal and was punctuated by the “resounding slaps” administered to the audience by the painters Boccioni, Russolo, and Carrà.” (<http://www.nybooks.com/articles/1986/08/14/the-futurist-past/>; lesedato 12.05.16)

“Charles Jencks’s preface to the anthology *Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture*, entitled “The Volcano and the Tablet,” discusses “this curious art form, like the haiku, with its own rules of brevity, wit, and *le mot juste*. ... The good manifesto mixes a bit of terror, runaway emotion and charisma with a lot of common sense. ... The genre demands blood.”” (Caws 2001 s. xxiii)

“The manifesto is often a means to an end, an advertisement, and as such it is not subject to the same scrutiny by artists as their ‘true’ works. Marinetti is one exception, which is unsurprising given that he is, from 1909, a leader and promoter first and a poet second. It is Marinetti who is commonly credited with raising the status of the manifesto to an art form. In the preamble to ‘The Founding and Manifesto of Futurism’ (1909), before the gang of hyperactive iconoclasts screech

off into the night in their ‘snorting beasts’, the act of writing manifestos is dramatized: the narrator recalls ‘blackening many reams of paper with our frenzied scribbling’. Wyndham Lewis, writing in the second issue of *Blast* (July 1915), criticizes the importance of the manifesto, and its particular character, in Italian Futurism: ‘Their work is very much prejudiced by Marinetti’s propaganda, which is always too tyrannically literary, and insists on certain points that are not essential to their painting.’ In the ‘Notice to Public’ at the start of the same issue of *Blast*, manifestos are put in their proper place. Defending the ‘delay in the appearance of the second number’, the editorial states that ‘as this paper is run chiefly by Painters and for Painting, and they are only incidentally Propagandists, they do their work first, and, since they must, write about it afterwards’.” (Julian Hanna i <http://theses.gla.ac.uk/4521/1/2005HannaPhD.pdf>; lesedato 03.12.15)

“Kenneth Burke har hevdet at Marinettis manifest “*promised too much*”, i den forstand at verkene hans ikke levde opp til manifestenes løfter. Han viste videre til at mens Marinetti tok til orde for å bryte opp syntaks, fulgte han i selve manifestene syntaktiske prinsipper. Ifølge Burke formidlet Marinetti derfor sin holdning mer effektivt gjennom planleggingen enn selve utførelsen (1959: 32-3). Nå kunne man hevde at manifestenes planlegging kan forstås som en form for utførelse i sin egen rett. Burke åpnet noe tilbakeholdent for nettopp det: “Perhaps the most charitable thing we can say is that his manifestoes were themselves the works of art they proposed to herald” (1959: 32).” (Ellef Prestsæter i <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/25858/EllefPrestsæter.pdf>; lesedato 15.10.15)

“[B]y 1914, there had been such an upsurge in manifesto writing that a review of *Blast* in *The Times* (1 July 1914) begins: ‘The art of the present day seems to be exhausting its energies in “manifestoes.”’ But after the brief fire ignited by the arrival of Italian Futurism dies out, Britain again becomes a manifesto-free zone. Or does it? The English Surrealist David Gascoyne, frustrated by his own attempts to import an avant-garde, describes the situation in no uncertain terms. He writes in his notebook: ‘Moral bombs and dynamite are of no use whatsoever; the island’s damp climate extinguishes the fuses.’ But, if it does not take hold in the same way as in France, Italy, or Germany, the manifesto in Britain does maintain a small but dedicated following that includes, at various times, Virginia Woolf, Wilfred Owen, Dora Marsden, Hugh MacDiarmid, and Auden, MacNeice, and Spender. Then there are the principal figures [...]: Wilde and Whistler; Yeats and Lady Gregory; Patrick Geddes and William Sharp; Pound and Wyndham Lewis.” (Julian Hanna i <http://theses.gla.ac.uk/4521/1/2005HannaPhD.pdf>; lesedato 07.12.15)

De 343 hurpenes manifest (fransk *Le manifeste des 343 salopes*) ble publisert i det franske tidsskriftet *Nouvel Observateur* i 1971. I manifestet krevde 343 enten navngitte eller anonyme kvinner endring av abortloven. Alle kvinnene hadde ifølge manifestet gjennomført en ulovlig abort, og de navngitte – blant dem Simone de Beauvoir, Catherine Deneuve, Jeanne Moreau og Françoise Sagan – kunne dermed

i prinsippet rettsforfølges (<http://sante-medecine.commentcamarche.net/faq/20713-manifeste-des-343-salopes-definition>; lesedato 18.03.15)

“Denne høsten [2015] lanserte en gruppe klimaforskere og aktivister det spenstigste klimapolitiske innspillet på mange år: *Et økomodernistisk manifest*. Manifestet er skrevet av folk som tar de menneskeskapte klimaendringene på alvor. Samtidig skisserer det et tydelig politisk alternativ til det som rådende norske klimapolitiske stemmer anser som nødvendige politiske løsninger. Derved skapes et nytt politisk handlingsrom innenfor en ramme hvor vi tar klimaendringene på alvor.” (*Morgenbladet* 27. november–3. desember 2015 s. 28)

“The Self-Repair Manifesto [...] Our relationship with our gadgets has spiraled out of control. We buy things, use them for a short while, and then replace them with the next model. Manufacturers build products that break quickly so we are forced to buy another. The entire technology industry is constantly pushing consumers toward the new. GM invented the concept of planned obsolescence in the 1920s and corporations have since perfected it. We constantly promote cutting edge, sometimes-better-but-always-different products. [...] Every time we upgrade to a new smartphone or computer, we leave behind a physical trail of boring old electronic waste. [...] Our never-ending quest for the new is dramatically impacting our environment. The people who are burning our old electronics don't know how toxic this stuff is. It's our waste, and it's our responsibility. That needs to stop. We have to make the things we have last longer. The 18 months we use these things are just a blip in their long lifecycle. Let's take a stand. Let's start making our things last longer. Let's tell the manufacturers that we demand the right to repair our own things. Let's post this manifesto in every coffee house, repair shop, gadget lab, and garage in the world.” (<https://techcrunch.com/2010/11/09/the-self-repair-manifesto/>; lesedato 30.08.16)

En tolkningspraksis er å oppfatte en tekst som så prinsipielt viktig eller banebrytende at den fungerer som et manifest. Det har også blitt hevdet at Victor Hugos forord til sitt eget versedrama *Cromwell* (1827) fungerte som et manifest for de franske romantikerne. “It is not, generally, a prefatory pre-appendage to something else – although such texts as Wordsworth's preface to the *Lyrical Ballads* or Victor Hugo's preface to *Cromwell* had the effect of manifestos and their certainty of tone.” (Caws 2001 s. xxv) Et annet forord enn Hugos som fungerte som et manifest: Den engelske dramatiker John Arden “has called for a ‘vital theatre’. In the ‘Author's Preface’ to *The Workhouse Donkey*, a play with the challenging subtitle ‘A Vulgar Melo-Drama’, Arden demanded: ... the theatre must be catholic. But it never will be catholic if we do not grant pride of place to the old essential attributes of Dionysos: noise – disorder – drunkenness – lasciviousness – nudity – generosity – corruption – fertility – and ease. The Comic Theatre was formed expressly to celebrate them” (Howarth 1978 s. 185-186; stikkordene er satt opp under hverandre og uten tankestreker i originalen). Puncture (pseudonym) stod

bak "Women, sex and rock and roll" (1989), en artikkel som fungerte som et manifest for den amerikanske punk-feministiske bevegelsen.

“[I]t is my thesis at present that [T. S. Eliots] *The Waste Land*, that seminal modernist poem of 1922, can now be read as a postmodernist poem of 1982: as a deconstructionist Ur-text, even as a Deconstructionist Manifesto.” (Ruth Nevo i Bloom 1985 s. 96) Bret Easton Ellis’ *American Psycho* (1991) og Helen Zahavis *Dirty Weekend* (1991) – to krimromaner med stort fokus på vold – ble ifølge en forsker oppfattet nærmest som manifeste av britiske anmeldere (Shiona McArthur i Boran 2002 s. 72).

Ted Kaczynsky, en amerikansk matematikkprofessor som sendte 16 bomber til flyselskaper og universiteter fra 1978 og frem til han ble pågrepet i 1995, bomber som drepte flere mennesker, var motstander av den industrielle revolusjon. Før hans identitet ble kjent ble han kalt Unabomberen. Han forlangte å få publisert “*Industrial Society and its Future*, ofte referert til som Unabomberens manifest” (*Morgenbladet* 29. juli–4. august 2011 s. 12).

“Anti-teknologisk manifest [...] siste spor i jakten på amerikansk bombemann. [...] Den første bomben dukket opp i 1978. Siden den gang har mannen – og politiet mener det er en mann – slått til 16 ganger med stadig mer avanserte midler, drept tre mennesker og såret 23 andre. På et tidlig stadium begynte politiet å omtale ham som “UNAbomb” fordi han opprinnelig slo til mot universiteter (UNiversities) og flyselskaper (Airlines). [...] I juni sendte han et manifest på 35 000 ord til avisene *The New York Times* og *The Washington Post*. I et følgebrev lovet han å innstille alle angrep på mennesker dersom manifestet ble offentliggjort i sin helhet innen utgangen av september. Ledelsen for de to avisene nølte etter alt å dømme i det lengste med å treffe sin beslutning. I mellomtiden arbeidet FBI intenst med å analysere dokumentet i håp om å finne spor eller avdekke mønstre som kunne gi antydninger om forfatterens identitet. Da dette arbeidet ikke lyktes, besluttet avisene i fellesskap – og på oppfordring fra justisminister Janet Reno og FBI-sjef Louis Freeh – å publisere manifestet. Dette skjedde i form av et åtte siders ekstrabilag som ble bekostet av avisene i fellesskap og distribuert sammen med tirsdagens utgave av *Washington Post*. [...] Manifestet utdyper de synspunkter “Unabomberen” tidligere har gitt uttrykk for i kortere meddelelser. Under tittelen *Det industrielle samfunn og dets fremtid*, argumenterer han således både inngående og metodisk for sine synspunkter. Han streifer innom historie, statsvitenskap, sosiologi, naturvitenskap og spesielt vitenskapens historie og konkluderer med at verden må gjennom en revolusjon der fabrikkene jevnes med jorden, bøker brennes og menneskeheten frigjøres fra økonomisk og teknologisk slaveri. Begge aviser begrunnet tirsdag sin beslutning om å publisere manifestet. [...] Likevel er beslutningen blitt utsatt for hard kritikk, også fra pressens egne rekker, med anklager om at avisene har gitt etter for utpressing.” (*Aftenposten* 24. september 1995 s. 16)

Den britiske filmregissøren Sally Potter har skapt *Rage* (2009) “en film som definerer en ny sjanger kalt “Naked Cinema”. “Rage” består utelukkende av trynebilde-intervjuer – en stil inspirert av reality TV. Filmen er en krimfortelling og en parodi på motebransjen, og er satt sammen uten handling. I stedet blir vi servert en rekke korte monologer som driver fortellingen framover. Hvordan været var på drapsdagen, hvilken musikk som ble spilt i bakgrunnen, er med andre ord avhengig av fantasien til leseren.” (*Dagbladet* 24. september 2009 s. 50) Potter har kalt dette “Barefoot Filmmaking”. “Just before I started work on RAGE I wrote myself a private manifesto. I called it “Barefoot Filmmaking” and it was a way of reminding myself what I believed in and how to approach work on this new project. It is something I have often done over the years, partly as away of tracking my own principles and as a way of energising myself when I have felt like an outsider, working against the grain. A manifesto, even when kept private, dignifies an approach which may otherwise remain obscure.” (<http://www.sallypotter.com/node/201>; lesedato 03.01.12)

The Cluetrain Manifesto “began as a Web site in 1999 when the authors, who have worked variously at IBM, Sun Microsystems, the *Linux Journal*, and NPR, posted 95 theses about the new reality of the networked marketplace. Ten years after its original publication, their message remains more relevant than ever. For example, thesis no. 2: “Markets consist of human beings, not demographic sectors”; thesis no. 20: “Companies need to realize their markets are often laughing. At them.” The book enlarges on these themes through dozens of stories and observations about business in America and how the Internet will continue to change it all.” (<http://www.amazon.com/The-Cluetrain-Manifesto-Anniversary-Edition-ebook/dp/B002EF2AE8>; lesedato 11.08.15)

“Manifest mot mobbing 2011-2014. På vegne av regjeringen signerte statsminister Jens Stoltenberg et nytt Manifest mot mobbing 27.01.2011. Samtidig ble startskuddet for en kampanje mot digital mobbing markert. Manifestet skal gjelde for fire år framover og legger stor vekt på å forankre mobbearbeidet sterkere lokalt.” (<http://www.regjeringen.no/>; lesedato 09.03.12)

Massemorderen Anders Behring Breiviks manifest 2083: *A European declaration of independence* (2011) er en slags tekstsamling basert på utklipp fra en rekke kilder, med egne beskrivelser og forklaringer inn imellom. Under rettsaken i 2012 ble teksten ofte kalt “kompendiet”. “Anders Behring Breivik sendte ut sitt 1500 sider lange manifest klokka 14.07 fredag [22. juli 2011]. En time og 17 minutter seinere eksploderte bomba i regjeringskvartalet, før den terrorsiktede nordmannen tok seg ut til Utøya og slaktet ned AUF-ungdommene. Manifestet som ble sendt ut til over 1000 mottakere ble fulgt av en e-post der Behring Breivik henvender seg til mottakeren som “Western European patriot”. I sitt manifest skriver massedrapsmannen at han sendte manifestet til “de mest dedikerte nasjonalistene i Vest-Europa” og at det har tatt ham flere måneder å samle e-post-adressene.” (*Dagbladet* 28. juli 2011 s. 16)

I 2013 “skrev kunstneren Martine Syms *The Mundane Afrofuturist Manifesto*, som nedtoner pratet om romreiser og verdensrommet, og heller tar til orde for dennesidige og jordiske fremtidsvisjoner. - Manifestet var et svar på den fornyede interessen for termen “afrofuturisme”. I løpet av et år hadde jeg blitt invitert til å delta i en rekke paneler, utstillinger og visninger som hadde merkelappen “afrofuturisme”, mens det virket som de handlet mer om svarte folk som brukte teknologi. Jeg ville finne min egen relasjon til begrepet og ideene forbundet med det, sier Syms, som ble invitert av kunstnettstedet Rhizome til å skrive et essay tilknyttet et nytt verk. - Mange år tidligere hadde jeg kommet over *The Mundane Science Fiction Manifesto*. Jeg bestemte meg for å kopiere det, sier Syms, som ble overrasket over den store mengden tilbakemeldinger hun fikk. - Manifestet fikk meg til å le og var ment å være uærbødig. Noen hatet det, noen elsket det. Det var morsomt: Jeg lånte språket og strukturen til det originale manifestet, og klarte samtidig å gjenskape den påfølgende dialogen. Nå har jeg ikke sjans til å følge diskusjonen, men teksten har flere liv, er inkludert i pensumlister landet rundt og er blitt gjenuttgitt flere ganger. Budskapet har tydeligvis resonans hos andre kunstnere, sier Syms, som selv ikke anser sitt kunstneriske virke som futuristisk.” (*Morgenbladet* 9.–15. februar 2018 s. 21)

“65 studentorganisasjoner fra 30 land publiserte i vår et manifest – “International Student Initiative for Pluralist Economics” – der de krever at økonomipensumet blir mer mangfoldig.” (*Morgenbladet* 4.–10. juli 2014 s. 7)

“As the original continuation of art manifesto’s of all forms in the Web, the “Manifesto of the _____ Movement,” awaits input from the user, who can fill out a form with gaps in it, in order to personalise and modify the manifesto.” (<http://www.uni-hildesheim.de/~idensen/htutopia/kollab.htm>; lesedato 01.05.2000)

“Generally the manifesto stands alone, does not need to lean on anything else, demands no other text than itself. Its rules are self-contained, included in its own body.” (Caws 2001 s. xxv)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>